

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО *i* БІБЛІОГРАФІЯ

29 | 89

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УРСР
ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ

**БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО
I
БІБЛІОГРАФІЯ**

Республіканський
міжвідомчий
науково-методичний
збірник

Заснований у 1964 р.

В И П У С К 29

Харків
Видавництво «Основа» при Харківському
державному університеті
1989

І. О. ВОВЧЕНКО, канд. пед. наук

Харківський державний інститут культури

Л. С. ІЛЛІЧОВА, канд. пед. наук

Московський державний інститут культури

**ВАГОМИЙ ВНЕСОК У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО РАДЯНСЬКОГО
БІБЛІОГРАФІЗНАВСТВА
(І. І. КОРНЕЙЧИК)**

Ігор Іванович Корнейчик (1924—1974 рр.) належить до людей, відданих бібліотекознавству, зусиллями яких радянська бібліографічна наука здобула високого рівня, збагачуючись досягненнями багатонаціональної культури народів СРСР.

Життя І. І. Корнейчика було тісно пов'язане з книгою і бібліографічною справою. Після служби в Радянській Армії Корнейчик навчається в Московському бібліотечному інституті, а з 1950 р. — в аспірантурі. В 1955 р. І. І. Корнейчик успішно захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук на тему «Крайова бібліографія художньої літератури і літературознавства».

З цього року починається його викладацька діяльність у Харківському бібліотечному інституті на посаді старшого викладача, а згодом — доцента кафедри бібліографії. За роки роботи в інституті Ігор Іванович одержав визнання як талановитий вихователь студентської молоді і одночасно визначний бібліографознавець. Ним було опубліковано 58 праць з питань бібліографії художньої літератури та літературознавства, краєзнавчої бібліографії, історії української дореволюційної і радянської бібліографії.

Наукові праці І. І. Корнейчика незмінно відзначаються новизною тематики, глибиною і ясністю викладання матеріалу, особливою ретельністю у відборі фактів, доказів, що ґрунтуються на вільному володінні величезним фактичним матеріалом, точному науковому аналізі. Успіхи, досягнуті І. І. Корнейчиком у галузі історії, теорії і методики бібліографії, значною мірою були наслідком його надзвичайної працьовитості, цілеспрямованості, послідовності в наукових пошуках, чіткій організації робочого часу, самодисципліни.

Перші його публікації були присвячені темі дисертаційного дослідження. В «Учених записках Харківського бібліотечного інституту» (1956 г.) вміщено статтю «Питання крайової бібліографії художньої літератури», в якій, проаналізувавши теоретичне обґрунтування методики бібліографування художньої літератури в роботах М. В. Здобнова, М. К. Азадовського, А. А. Мансурова, Є. І. Рискіна, він слушно виступив проти «обласничного» підходу,

що призводить до хибних рішень у питанні відбору імен письменників для краєзнавчих бібліографічних словників.

Одним з перших І. І. Корнейчик розпочав глибоке вивчення історії і сучасного стану краєзнавчої бібліографії на Україні. Наслідки цього дослідження були викладені у вигляді трьох друкованих лекцій для студентів. Автор простежив розвиток краєзнавчої бібліографії на Україні з дореволюційних часів до 1967 р. Поряд з узагальненням великого фактичного матеріалу в лекціях розроблялися також теоретичні питання краєзнавчої бібліографії.

Виступаючи проти спроб ототожнення краєзнавчої бібліографії з бібліографією літератури про республіку, Ігор Іванович переконливо доводив, що бібліографія літератури про республіку не зливається з краєзнавчою бібліографією. За своїм змістом, завданнями і в методичному відношенні вона якісно від неї відрізняється. Назвати її краєзнавчою — значить створювати збіднене уявлення про її дійсний характер, роль і значення. Теоретичні твердження, викладені в його працях, повністю зберігають свою актуальність і дійовість, бо й до цього часу в теоретичній і навчальній літературі часом спостерігається прагнення розширити поняття «край» до «національної республіки», що суперечить ленінському трактуванню національних взаємовідносин у нашій країні.

З початку 60-х років провідною темою в наукових дослідженнях І. І. Корнейчика стає історія української бібліографії.

Вивчення ним української дореволюційної бібліографії було підсумоване у п'яти друкованих випусках лекцій для студентів («Розвиток бібліографії на Україні»). Використовуючи бібліографічні посібники, складені визначними українськими бібліографами (М. І. Ясинським, Ф. П. Максименком), інші матеріали, а також архівні джерела, І. І. Корнейчик уперше дав систематичне висвітлення розвитку бібліографії на Україні з початку XIX ст. до 1917 р. У вступі до першого випуску був викладений стислий нарис історії бібліографії на Україні з стародавніх часів до XIX ст. Працю з великим інтересом зустріла бібліографічна громадськість країни. У листах до автора її високо оцінили відомі діячі бібліографії: професор Б. С. Боднарський, бібліографи М. І. Ясинський, Ю. О. Меженко, Ф. П. Максименко. Зокрема Ю. О. Меженко в листі до І. І. Корнейчика від 1 квітня 1962 р. писав: «Позитивним є те, що Ви першим наважилися підняти таку важку тему... Найскладнішим у Вашій роботі, на мій погляд, було систематизувати зібране і, думаю, це Вам добре вдалося». В «Науково-інформаційному бюлетені Архівного управління УРСР» з'явилася рецензія, автор якої зазначав, що «це не тільки лекції, а самостійне наукове дослідження із змістовним науково-допоміжним апаратом» [5, с. 88].

Яскравою сторінкою в творчості І. І. Корнейчика була книга «Українські революційні демократи і бібліографія» (М.: Книга, 1960), написана на основі численних публікацій і архівних матеріалів. Використовуючи спогади сучасників, праці українських ре-

волюційних демократів, маловідомі або раніше невідомі факти, почерпнуті з архівних фондів, автор уперше систематизував погляди на бібліографію Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, М. І. Павлика, М. М. Коцюбинського, П. А. Грабовського, Лесі Українки; показав їх діяльність як пропагандистів прогресивної літератури, безпосередню участь у складанні бібліографічних матеріалів, а також висвітлив роль, яку відіграла бібліографія в житті видатних письменників. Усім своїм змістом, як відзначали рецензенти, ця книга показує, що завдяки їхній діяльності в українській дореволюційній бібліографії активно пропагувалася прогресивна література, ідеї інтернаціоналізму і справжнього демократизму.

Вершиною, що увінчала багаторічні наукові пошуки і роздуми І. І. Корнейчика, стала монографія «Історія української бібліографії. Дожовтневий період (Х.: Ред.-вид. відділ Кн. палати УРСР, 1971).

Настігуючи традиції найвизначніших радянських істориків бібліографії М. В. Здобнова і М. В. Машкової — вивчати історію бібліографії в нерозривному зв'язку з історією країни і культурою її народу, І. І. Корнейчик поставив перед собою завдання: узагальнити бібліографічний досвід, нагромаджений зусиллями українського народу, показати процес розвитку цієї діяльності за умов суспільно-політичних, економічних і культурних змін, розкрити його особливості, в тому числі класові, в різні періоди визначити історичну обумовленість виникнення тих чи інших бібліографічних явищ.

До написання книги було залучено понад тисячу архівних документів, видань і публікацій українською, російською, польською, німецькою, угорською, румунською мовами. Завдяки майже десятирічній праці у всесоюзних, республіканських і обласних архівах і великих книгосховищах автор виявив чимало раніш невідомих і маловідомих бібліографічних джерел і увів їх до наукового обігу.

Розвиток бібліографії на Україні показано в книзі на широкому історичному тлі соціальної і національно-визвольної боротьби українського народу. Підкреслюючи особливості її розвитку в різних частинах України, що обумовлено входженням українських земель у склад різних держав (Росії, Польщі, Угорщини), І. І. Корнейчик доводить, що цей розвиток відбувався як єдиний процес, пов'язаний з спільністю культури усєї нації.

Вибір, аналіз і синтез бібліографічних явищ у праці зроблений з позицій марксистсько-ленінського принципу партійності. Особлива увага тут приділяється характеристиці прогресивних, демократичних напрямків в українській дореволюційній бібліографії, бібліографічної діяльності багатьох прогресивних представників суспільно-економічної думки, науки і культури українського народу. Всебічно і повно висвітлюється виникнення і розвиток більшовицької бібліографії на Україні в дожовтневий період.

У монографії викриваються домисли українських буржуазних націоналістів, які заперечують благодійний вплив демократичної російської культури на духовний розвиток українського народу. Історія української бібліографії розглядається у тісному зв'язку з передовою російською бібліографією.

У процесі роботи над монографією І. І. Корнейчиком було вирішено ряд важливих теоретичних питань: про об'єкт бібліографічної науки, її межі і місце серед інших наукових дисциплін, про зміст національної і краєзнавчої бібліографії. Важливе значення для істориків мало чітко визначення поняття «українська бібліографія». Як зазначалося в передмові до книги: «головною підставою для зарахування бібліографічних явищ до української бібліографії є їхній зв'язок із розвитком культури українського народу — з його літературною, мистецькою, освітньою, науковою, друкарською, книготорговельною і бібліотечною діяльністю». Отже, прийнятий нами щодо бібліографії термін «український» вказує не лише на національну ознаку, а й на територіальну.

Монографія І. І. Корнейчика «Історія української бібліографії. Дожовтневий період» одержала високу оцінку бібліографів і книгознавців, істориків і філологів як перша фундаментальна праця в даній галузі. Доктор педагогічних наук М. В. Машкова працювала в даній галузі. Доктор педагогічних наук М. В. Машкова працювала в даній галузі. Доктор педагогічних наук М. В. Машкова працювала в даній галузі. Доктор педагогічних наук М. В. Машкова працювала в даній галузі. Доктор педагогічних наук М. В. Машкова працювала в даній галузі.

І. І. Корнейчик також був тісно пов'язаний з сучасною бібліографічною практикою. Він оперативно відгукувався на важливі події в розвитку української радянської бібліографії, про що свідчать його численні рецензії на нові бібліографічні і довідкові видання, серед них на такі праці, як «Періодичні видання УРСР. 1918—1950» (Х., 1954), «Літопис життя і творчості Михайла Коцюбинського» (К., 1965), «Українські літературні альманахи і збірники XIX — початку XX ст.» (К., 1967) та ін. У рецензіях і збірниках XIX — початку XX ст. розкривалася глибока обізнаність Ігора Івановича в галузі історії української літератури, бібліографії, в них містяться цінні методичні рекомендації.

Тісна співдружність пов'язувала І. І. Корнейчика з багатьма бібліографічними установами республіки. Він був постійним членом ученої і редакційно-видавничої ради книжкової палати УРСР, членом редакційної колегії її видань «Нові книги УРСР» і «Державна бібліографія на Україні», заступником відповідального редактора міжвідомчого республіканського наукового збірника «Бібліотекознавство і бібліографія».

Важливе місце в творчому житті І. І. Корнейчика займали особисті контакти та листування з багатьма бібліографами країни, дослідниками історії України, літературознавства, книгознавцями. Матеріали листування свідчать про те, яку велику роль у житті і діяльності Ігора Івановича відігравали видатні радянські бібліографи Б. С. Боднарський і Ф. П. Максименко. З ними він ділився своїми задумами, обговорював багато теоретичних пи-

тань, висловлював свої враження про праці інших авторів, повідомляв про нові матеріали, знайдені ним в архівах і бібліотеках. Б. С. Боднарський і Ф. П. Максименко були першими читачами і доброзичливими критиками праць І. І. Корнейчика, допомагали йому порадами, брали діяльну участь у пошуках необхідних йому матеріалів. У їхніх листах відводиться чимало місця цікавим відомостям з історії російської і української бібліографії. Серед багаторічних кореспондентів Ігора Івановича були Ю. О. Меженко, М. І. Ясинський, В. І. Николаєв, інші відомі бібліографи. Один із найстаріших українських бібліографів М. І. Ясинський, з іменем якого пов'язаний початок досліджень з історії української бібліографії, в своїх листах схвалював наукову діяльність ученого. Він писав: «Вивчення Вами історії української бібліографії — власне, Ви поклали початок послідовному її дослідженню, не може не викликати, а в мене особливо, подяки і величезного задоволення».

Напружену наукову працю І. І. Корнейчик уміло поєднував з викладацькою діяльністю. Він читав лекції з курсу бібліографії художньої літератури і літературознавства та з краєзнавчої бібліографії, в яких широко використовував український матеріал. Останніми роками він розробив і читав спецкурси «Історія української бібліографії і «Краєзнавча бібліографія на Україні». Понад 15 років керував студентським науковим гуртком бібліографії. Він умів розкрити перед студентами привабливість бібліографічних пошуків і перших наукових відкриттів. Підготовлені під керівництвом І. І. Корнейчика студентські наукові праці характеризуються самостійністю думки і великою фактичною базою. Багато з них були відзначені дипломами і преміями на республіканських і міських конкурсах наукових студентських робіт.

Ігор Іванович володів справжнім хистом створювати навколо себе атмосферу наукового пошуку. Саме завдяки йому провідною темою науково-дослідної роботи викладачів кафедри бібліографії ХДІК стали історія і сучасний стан бібліографічної справи на Україні.

Передчасна смерть перешкодила здійсненню багатьох наукових планів І. І. Корнейчика. Але праці його продовжують слугувати фахівцям. На них неодноразово посилається О. М. Бученков у монографії «Радянське краєзнавче бібліографознавство», в якій розкривається внесок І. І. Корнейчика в теоретичне обґрунтування поняття «край», концепції про неадекватність понять «краєзнавча бібліографія» і «бібліографія літератури про республіку». Його праці з краєзнавчої бібліографії заслужено відзначені в історіографічному нарисі Ю. М. Лауфера «Теорія і історія радянської літературної бібліографії» [6], вузівському підручнику «Бібліографія художньої літератури й літературознавства» [2].

Базовий характер історичних досліджень І. І. Корнейчика підтверджується тим фактом, що всі дослідники історії української радянської бібліографії [8, 9, 11] широко використовують його праці в своїх розвідках.

Вивчення творчої спадщини І. І. Корнейчика. — це не лише данина шанобі його пам'яті. Істотні прогалини в історико-бібліографічних дослідженнях багатонаціональної радянської бібліографії можуть бути заповнені лише на ґрунті глибокого вивчення і використання усіх надбань у цій галузі. Нині, коли дослідження всіх питань історії бібліографії і пов'язаних з нею бібліографій видатних бібліографів і бібліографознавців поставлені серед першорядних у Середньотерміновій програмі ІФЛА на 1986—1991 роки [10, с. 94], вивчення внеску радянських учених у світове бібліографознавство набуває особливого значення.

Основні праці І. І. Корнейчика:

Вопросы краевой библиографии художественной литературы//Уч. зап./Харьк. гос. библ. ин-т. 1956. Вып. 2. С. 101—118.

Вытяжков В. Т., Корнейчик И. И. Библиография периодики УССР//Сов. библиогр. 1957. Вып. 46. С. 135—138. — Рец. на кн.: Періодичні видання УРСР. 1918—1950. Журнали: Бібліогр. довідник/Кн. палата УРСР. Х., 1954. 464 с.

Краєзнавча бібліографія художньої літератури Лекція для студентів-заочників з курсу «Бібліогр. художньої літ.»/Харк. держ. библ. ин-т. Х., 1958. 29 с.

Бібліографічна діяльність І. Я. Франка//Уч. зап./Харк. держ. библ. ин-т. 1960. Вып. 4. С. 135—162.

Розвиток бібліографії на Україні: Лекції для студентів-заочників/Харк. держ. библ. ин-т. Х., 1961. Вып. 1. 32 с.; Вып. 2. 19 с.; Вып. 3. 48 с.; Вып. 4. 16 с.; Вып. 5. 540 с.

Краеведческая библиография на Украине: Конспект лекций по курсу «Краеведческая библиогр.». Развитие краеведческой библиографии в дорев. время/Харьк. гос. ин-т культуры. Х., 1964. 54 с.

І. А. Устинов та його бібліографічний покажчик: (З історії краєзнавчої бібліогр. на Україні в 70—80 рр. XIX ст.)//Бібліотекознавство і бібліогр. 1964. Вып. 1. С. 147—156.

Краеведческая библиография на Украине: Конспект лекций по курсу «Краеведческая библиогр.» Развитие краевед. библиогр. в сов. время (1917—1940)/Харьк. гос. ин-т культуры. Х., 1965. 27 с.

Краеведческая библиография на Украине: Лекция по курсу: «Краевед. библиогр.». Развитие краевед. библиогр. в сов. время (1941—1967 гг.)/Харьк. гос. ин-т культуры. Х., 1968. 47 с.

По страницам украинских альманахов и сборников//Вопр. лит. 1968. № 5. С. 228—230. — Рец. на кн.: Бойко І. З. Українські літературні альманахи і збірники XIX — початку XX ст.: Бібліогр. покажчик. К., 1967. 371 с.

Летопись жизни и творчества М. Коцюбинского//Вопр. лит. 1967. № 1. С. 224—226.

Сергей Иванович Маслов//Кн. Исслед. и материалы. 1968. Сб. 16. С. 203—209.

Славний шлях: (До 70-річчя Ф. П. Максименка)//Бібліотекознавство та бібліогр. 1968. Вып. 6. 143—150.

Украинские революционные демократы и библиография. М.: Книга, 1969. 144 с.

Історія української бібліографії. Дожовтневий період: (Нариси). Х.: Ред. вид. відділ Кн. палати УРСР, 1971. 374 с.

Бібліографічна інформація на сторінках журналу «Народ» (1890—1895)//Бібліотекознавство і бібліогр. 1972. Вып. 12. С. 44—55.

Богдан Михайлович Комаров//Там же. 1972. Вып. 13. С. 124—126.

Список літератури: 1. Бученков А. М. Советское краеведческое библиографоведение. М., 1984. 222 с. 2. Библиография художественной литературы и литературоведения: Учебник для студ. ин-тов культуры, пед. вузов и ун-тов/Под ред. С. А. Трубникова. М., 1985. 335 с. 3. Герасименко В. [Рец.]//Рад. літературознавство. 1971. № 2. С. 88—90; Низовий М. А. Українські революційні демократи і бібліографія//Бібліотекознавство і бібліогр. 1972. С. 131—133. — Рец. на кн.: Корнейчик И. И. Украинские революционные демократы и библиография. М., 1969. 144 с. 4. Каганов И. И. Капитальное исследование//Сов. библиогр. 1972. № 2. С. 92—96; Паравійчук А. Нариси з історії української бібліографії//Арх. України. 1972. № 6. С. 87—89; Сарбей В. Шляхи української бібліографії//Вітчизна. 1973. № 3. С. 206—210; Сороковська С. В., Герасименко В. Я.//Укр. іст. журн. 1972. № 9. С. 136—139. — Рец. на кн.: Корнейчик И. И. Історія української бібліографії: Дожовтневий період: (Нариси). Х., 1971. 374 с. 5. Красівський О.//Наук.-інформ. бюл. Арх. упр. УРСР. 1962. № 2. С. 88. — Рец. на кн.: Корнейчик И. И. Розвиток бібліографії на Україні: Лекція для студентів-заочників. Вип. 1—5. Х., 1961. 6. Лауфер Ю. М. Теорія і методика совєтської літературної бібліографії: Історичн. очерк. М., 1978. 240 с. 7. Машкова М. В. Історія національної бібліографії в союзних і автономних республіках//Сб. матеріалів по бібліогр. і книговедєнню. Вип. 2. Розвиток нац. бібліогр. в союзних і автономних респ. Л., 1973. С. 22—29. 8. Рева Н. М. Бібліографія української художньої літератури та літературознавства: Навчальний посібник для студентів бібл. фак. ін-тів культури. К., 1979. 232 с. 9. Сороковська С. В. Українська радянська історична бібліографія. К., 1980. 122 с. 10. Переслегіна Э. В. Ітоги 50-й сесії ИФЛА//Сов. бібліогр. 1985. № 2. С. 91—93. 11. Українська радянська бібліографія: Навчальний посібник для студентів ін-тів культури. К., 1980. 264 с.

Надійшла до редколегії 28.01.88

В статье освещается научная и педагогическая деятельность доцента Харьковского государственного института культуры И. И. Корнейчика (1924—1974 гг.), внесшего существенный вклад в развитие советского краеведческого библиографоведения и истории украинской библиографии.

ХРОНІКА

Бібліотечний факультет ХДІК

— 1925 р., 13 вересня. Рада Народних Комісарів УРСР прийняла постанову про відкриття в 1925/26 навчальному році в Харківському інституті народної освіти факультету політичної освіти (факполітосвіти) з міським і сільським відділами. Завдання нового факультету — підготовка висококваліфікованих працівників позашкільної освіти.

— 1927 р. Міський і сільський відділи ліквідовано. Створені замість них шкільно-курсове і бібліотечне відділення готують організаторів політосвітньої роботи (завклубів, завсельбудів, робітників округових та районних інспектур політосвіти). Студенти здобувають кваліфікацію організатора бібліотечної роботи та кваліфікованого бібліотекаря. Строк навчання на факультеті — чотири роки.

— 1929 р., 9 липня. За постано-

вою колегії Наркомосвіти від 20 травня і Раднаркому УРСР від 9 липня факполітосвіти реорганізовано в Харківський інститут політичної освіти (ХІПО). Додатково відкрито музейно-екскурсійний відділ.

— 1930 р., серпень. Інститут політосвіти перейменовано в Харківський інститут комуністичної освіти (ХІКО).

— 1931 р. ХІКО перейменовано у Всеукраїнський інститут комуністичної освіти (ВУІКО). В його складі — сім факультетів: бібліотечний, книгорозповсюдження, шкільно-курсовий, музейний, екскурсійний (туристичний), атеїстичний та агітмасовий з профспілковим і колгоспним відділами.

— 1931 р. Інститут розпочав підготовку науково-дослідницьких кадрів. В аспірантурі навчається понад 60 чол.